

Universitätsbibliothek Wuppertal

M. Tvllii Ciceronis Opera Omnia

Cicero, Marcus Tullius

Basileæ, MDCLXXXII

Liber secundus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1133](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1133)

M TULLII CICERONIS

DE

OFFICIIS,

AD

MARCUM FILIUM.

LIBER SECVNDVS.

UENIAM MODUM officia ducerentur ab honestate, Marce filii, atque ab omni genere virtutis, satis explicatum a bitore libro superiore. Sequitur, ut hanc officiorum genera persequar, quæ pertinent ad vitam cultum, & ad eorum rerum, quibus utuntur homines, facultatem, ad opes, ad copias. in quo tum quæri dixi, quid *utile*, quid *inutile*: & tum ex utilibus quid *utilius*, aut quid *maximè utile*, de quibus dicere aggrediar, si pauca prius de infuturo, ac de iudicio meo dixerò. Quamquam enim libri nostri complacere non modò ad legendi, sed etiam ad scribendum excitaverunt: tamen interdum vereor, ne quibusdam bonis viris philosophiæ nomen sit inivisum: mirenturque, in ea tantam me operæ, & temporis ponere. Ego autem quamdiu resp. per eos gerebatur, quibus se ipsa commiserat, omnem meas curas, cogitationesque in eam conferebam: cum autem dominatu unius omnia tenerentur, neque esset ulquam consilio, aut auctoritati locus: socios denique tuendæ reip. summos viros, amississem: nec me angustibus dedidi, quibus essem confectus, nisi iis restituissem: nec tutum indignis homine docto volaptatibus Atq; utinam resp. stetit quo cæperat statu, nec in homines, non tam commutandum rerum, quam evitendam cupiditatem, incidisset. primum enim, ut stante resp. facere solebam, in agendo plus, quam in scribendo, operæ ponere solus, deinde ipsi scriptis non ea, quæ nunc, sed actiones multas mandarem, ut sapere fecimus. Cum autem resp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla esset omnino, illæ scilicet literæ contigerunt, forentes, & senatoriæ. nihil agere autem cum animus non posset: in his studiis ab initio versatus ætatis, existimavi honestissimè posse deponi, si me ad philosophiam retulisset, cui cum multum adolescens, dicendi causa, temporis tribuissem: postea quam honoribus inservire cæpi, meq; totam reip. tradidi; & tantum erat philosophiæ loci, quantum superfluet amicorum, & reipub. tem-

poribus. Id autem omne consumebatur in legendo: scribendi otium non erat. Maximis igitur in malis hoc tamen boni asecuti videmur, ut ea literis mandarem, quæ nec satis erant nota nostris, & erant cognitione dignissima. Quid est enim, per deos, optabilis sapientia? quid præstantius? quid homini melius? quid homine dignius? Hanc igitur, qui expetunt, philosophi nominantur: nec quidquam aliud est philosophia, si interpretari velis, quam studium sapientiæ. Sapientia autem est, (ut à veteribus philosophis definitum est) rerum divinarum, & humanarum, causarumque, quibus hæc res continentur, scientia: cujus studium qui vituperat, haud sanè intelligo, quidnam sit, quod laudandum putet. Nam si ve oblectatio quæritur animi, requiesque curarum: quæ conferri cum eorum studiis potest, qui & semper aliquid anquirunt, quod spectet, & valeat ad bene, beateq; vivendum? si live ratio constantia, virtutisque ducitur: aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam eas assequamur, nullam dicere maximarum rerum artem esse, cum minimarum sine arte nulla sit, hominum est parum consideratè loquentium, atq; in maximis rebus errantium. Si autem est aliqua disciplina virtutis ubi ea quæretur, cum ab hoc discendi genere discesseris? Sed hæc, cum ad philosophiam cohortamur, accuratius disputari solent: quod alio quodam libro fecimus. Hoc autem tempore tantum nobis declarandum fuit, cur oratori reip. muneribus, ad hoc nos studium potissimum contulisset. Occurrit autem nobis, & quidem à doctis, & eruditius, quærentibus, satisne constantiter facere videamus, qui cum percipiunt posse dicimus, tamen & aliis de rebus differere soleamus, & hoc ipso tempore præcepta officii persequamur. Quibus vellem satis cognita esset nostra sententia, non enim sumus ii, quorum vagetur animus errore, nec habeat umquam, quid sequatur. quæ enim esset ista mens, vel quæ vita potius, non modo disputandi, sed vivendi ratione sublata? Nos autem, ut ceteri, alia, cæta, alia incerta esse dicunt: sic ab his dissentientes, alia probabilia, & contrà, alia non probabilia esse dicimus. Quid est

N n n n 4

igitur

1. *U*tem ex nullo hinc quid nullius, aut quid maxime ut le. Habentur hæc omnia quidem in Palat. prim. non etiam in M. F. D. Palat. secundam ut approbent illa Lambiniana; cum ex dubio utriusque quid nullius, aut ex phisicis quid maxime utile, imò sic nulli quidem typis excussit. 2. *N*on tam commutandum rerum, quam evitendam cupiditatem, incidisset. primum enim, ut stante resp. facere solebam, in agendo plus, quam in scribendo, operæ ponere solus, deinde ipsi scriptis non ea, quæ nunc, sed actiones multas mandarem, ut sapere fecimus. Cum autem resp. in qua omnis mea cura, cogitatio, opera poni solebat, nulla esset omnino, illæ scilicet literæ contigerunt, forentes, & senatoriæ. nihil agere autem cum animus non posset: in his studiis ab initio versatus ætatis, existimavi honestissimè posse deponi, si me ad philosophiam retulisset, cui cum multum adolescens, dicendi causa, temporis tribuissem: postea quam honoribus inservire cæpi, meq; totam reip. tradidi; & tantum erat philosophiæ loci, quantum superfluet amicorum, & reipub. tem-

est in Palat. prim. edd. que præcis, quarum Romana prima non admittit voculam *ig. ut. sec.* & Moguntina collocarunt post *expressit*.

7. *Semper aliquid anquirunt*. Ita Mauric. aliorumque scripti, cui aludunt edd. præter & mss. in quibus *anquirunt*; quamquam forte hoc priore melius; licet placitum Lambino ac Gualtero, vulgariore, inquirunt, quod & in multorum membranis, etiam Nannii.

8. *Si ve ratio constantia virtutisque ducitur*. Reduxi sectionem Victorianam, quippe Camerariana queritur, præter mss. omnes, & antiquitatis typis expressos, sic enim Moguntina & Romana prima; exiat tantum illud *queritur* in secunda, ceteram notandum duxi loco *constantia* esse in Pal. pr. vivendi.

9. *Contrà, alia non probabilia esse dicimus*. Illud non probabilia abest M. F. D. Palat. secund. neque agnoscent veteres edd. nisi quod quædam earum *alia improbabilia*, prius hæret in Palat. prim. expressitque Victorius item tamen Palatin. abje. t. voculam esse, quæ neque in ed. Romana prima.

¶ Fini

Igitur, quod me impediatur, ea quae mihi probabilia videantur, sequi: quae contra, improbare: atque affirmandi arrogantiam vitantem, fugere temeritatem, quae a sapientia dissidet plurimum? Contra autem omnia disputatur a nostris, quod hoc ipsum probabile elucere non posset, nisi ex utraque parte causarum esset facta contentio. Sed haec explanata sunt in Academicis nostris satis, ut arbitros diligenter. Tibi autem, mi Cicero, quamquam in antiquissima, nobilissimaque philosophia, Cratippo auctore, versaris, iis simillimo, qui ista praecleara pepererunt: tamen haec nostra a finitima vestris, ignota esse nolui. Sed iam de ad instituta pergamus. Quinque igitur rationibus propositis officii persequendi, quarum duae ad decus, honestatemque pertinent: duae ad commoda vitae, copias, opes, facultates: quinta ad eligendi iudicium, si quando ea, quae dixi, pugnare inter se viderentur: 2. honestatis pars, confecta est: quam quidem tibi cupio esse notissimam. Hoc autem, quod nunc agimus id ipsum est, quod utile appellatur: 3. in quo verbo lapsa consuetudo de flexis de via, sensimque eorum deducta est, ut honestatem ab utilitate secerent, & constitueret honestum esse aliquid, quod utile non esset: & utile, quod non honestum: qua nulla penitens major hominum vita potuit afferri. Summa quidem auctoritate philosophi severè sanè, atque honestè, haec tria genera confusa, cogitatione distinguunt. quidquid enim iustum sit, id etiam utile esse censent: itemque quod honestum, idem iustum. ex quo efficitur, ut, quidquid honestum sit, idem sit utile. Quod qui parum percipiunt, hi saepe veritatis homines, & callidos admirantes; malitiam, sapientiam iudicant: quorum error erigendus est, opinioque omnis ad eam spem traducenda, ut honestis consiliis, iustisque factis, non fraude, & malitia se intelligant ea, quae velint, consequi posse. Quae ergo ad vitam hominum tuendam pertinent, partim sunt inanima, ut aurum, argentum, & ea, quae gignuntur à terra, ut alia ejusdem generis: partim animalia, quae habent suos appetus, & rerum appetitus. Eorum autem alia rationis expertia sunt, alia ratione utentia. Expertes rationis, equi, boves, reliquae pecudae, apes, & quarum opere efficitur aliquid ad hominum usum atque vitam. Ratione autem utentium duo genera ponuntur: unum deorum: alterum, hominum: deos, placatos, pietas efficit, & sanctitas: proximè autem, & secundum deos, homines hominibus maximè utiles esse possunt. Earumque rerum, quae noceant, & obstant, eadem divisió est. Sed quia deos nocerè non putant, his

exceptis, homines, hominibus; obesse plurimum, arbitrantur, ea enim ipsa, quae inanima diximus, pleraque sunt hominum operis effecta, quae nec habentur, nisi manus, & accessissent: nec his sine hominum administratione uteremur. neque enim validissimi curatio neque navigatio, neque agricultura, neque frugum, fructuumque reliquorum perceptio, & conservatio, sine hominum opera ulla esse potuissent. Jam vero & earum rerum, quibus abundareimus exportatio, & earum, quibus egeremus, inventio, certè nulla esset, nisi his muneribus hominesungerentur. eademque ratione nec lapides à terra exciderentur ad usum nostrum necessarii:

6. Nec ferrum, aut aurum, argentum effoderetur penitus abditum.

sine hominum labore, & manu. Tecta vero, quibus & frigus vis pellitur, & calorum molestia sederentur, unde aut initio generi humano dari potuissent, aut postea subveniri, si autem tempestatibus, aut terra motu, aut vetustate cecidissent, nisi communis vita ab hominibus harum rerum auxilia petere didicisset? Adde ductus aquarum, derivationes fluminum, agrorum irrigationes, moles oppositas fluctibus, portus manu factos, quae unde sine hominum opera habere possemus? ex quibus, multisque aliis percipitur, qui fructus, quaeque utilitates eas rebus iis, quae sunt inanimo, percipiuntur, eas nos nullo modo sine hominum manu, atque opera capere potuissent. Qui denique ex bestiarum fructus, aut quae commoditas, nisi homines adjuverant, percipi possent? nam & qui principum inveniendi fuerunt, quem ex quaeque belua usum habere possemus, homines certè fuerunt: nec hoc tempore sine hominum opera aut pacere eas, aut domare, aut tueri, aut tempestivos fructus ex his capere possemus: 10. ab eisdemque & ea, quae nocent, interficiuntur: & quae usui possunt esse, capiuntur. Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? quis enim agris subveniret? quis esset oblectatio valentium, qui victus, aut cultus, nisi tam multa nobis artes ministrarent? quibus rebus exulta hominum vita? tantum desitit à victu & cultu bestiarum. Vides vero sine hominum coetu non potuissent nec edificari, nec frequentari: ex quo leges, moresque constituti: tam juris aequa descriptio, & cereraque vivendi disciplina, quas res & manufactura animorum consecuta, & veteranda est: effectumque ut esset vita muniter, atque ut dando, & accipiendo. 14. mutandisque facultatibus, & commodis nulla te egeremus.

Longio.

2. Finissima) Finissima quinta vocali non tertia sepe scribitur in mss. quem admodum & in similibus dictionibus: quod uno verbo monere volui, quia existimem genitivam eam scripturam, & ab ipso Cicero esse: cum primus Dictator Cæsar in his vocali tertia sit usus, Quintilianus teste: Guelmimus.

3. In qua re, lapsa consuetudo.) Illud verò non est, in Palatino primo: nec Anemæcii Augustianis membranis: scio, quomodo explicet Aldus Nepos: sed tamen vix habuerim pro genuino auctoritate.

4. Quorum opere efficitur.) Non mihi animus in viciis libris omnibus scribit here Lanino, cui placent operae: quid autem movit illum? nonne opus faciunt cum arant boves, cum vehant equi, cum mellificat apes? hoc meo opere efficitur aliquid ad usum hominum? En est Zeno dicitur: Non sunt Cetera? Guelmimus.

5. Obsequium arbitri auctor.) Valgat haec nonus plurimum esse vel pedes arbitri auctor: sed contra mss. nostrorum aliorumque, imò & editio nem Romanam primam; in quibus dictionum earum nullum vestigium.

6. Nec ferrum, aut aurum, argentum effoderetur penitus abditum.) Scripsi ablativè diverfo, esse enim sapientia os ex poetis veteri, more Ciceronis vix dicitur, transita usum mutatio verborum manavit à mss. nostris & Lambinianis; neque aliter editio Victorii, aliam enim nec ferrum, aurum, et arg. effoderetur penitus abditum.

7. Abditum subverti.) Langus conj. et. subverti, cui propemodum adfectione, & veritate sic. pr. fuerit subverti, nisi tamen verum esse subverti, nullivus dixit immittit: quoniam hoc publica in adificia am-

millare privati habitant: sed tamen rectè illud subverti quoque explicatur Guelmimus.

8. Adde dicitur aquarum.] Verus Guelmii lib. antedidit. unde conjectat ad dicitur, quomodo omnino praefert Palatinus prim. certè de aqueductibus bene non agit, sed de aquis deducendis; ne in vicinia inundent.

9. Quae unde sine hominum opera habere possemus.] Sic & editio Victorii, neque aliter antiquitus cuss; nisi quod in operae, quod & in Palatin & Fac D. vulgatiore, quae non sint. Guelmii restituentem parabat, quae se unde; quod repererat in custodia veteri, ut em. desum; eos videre cur.

10. Ab eisdemque & ea.) Ita M. F. D. nec aliter vetustius cuss Mogunt. Anno CCC LXV. Romae anno LXXXI. id placuit Guelmimo; uti dicitur Xosii repereretur hominibus neque aliter praef. ferat Vict. minus concinne vulgo legant ab eis denique.

11. Multa enim artes ministrarent.) Edd. p. et aequè ministrarent, sed praeter mss. nostris aliorumque: & quibus tamen Pal. prim. multa.

12. Tantum desitit à victu & cultu.) Malim tandem desitit. Pal. pr. m. habet, tantum desit; neque aliter restat in cod. Augoltano, verum cum quem Anemæcius excussit; abditum non sequamur: nisi velimus aureo saeculo homines edisse & vixisse cum bestis.

13. Cereraque vivendi disciplina, quae veri.] Sic Pal. sic M. F. D. item Langiani, nec noverdit o Romana prima: secutusque est Vict. alix edd. disciplinae per quae bene tractaque virtute: quae veri.

14. Mutandisque facultatibus.) Ita rursus idem scripti, neque aliter Vict. vulgati alii permittandisque.

Longiores hoc loco sumus, quam necesse est. Quis est enim, cui non perspicua sint illa, quae pluribus verbis à Panætio commemorantur, neminem in neque ducem bello, nec principem domi, magnas res, & salutares sine hominum studio fieri potuisse? Commemoratur ab eo The mistocles, Pericles, Cyrus, Agesilaus, Alexander, quos negat sine adiumentis hominum tantas res efficere potuisse. Utitur in re non dubia, testibus non necessariis. Atque ut magnas utilitates adipiscimur conspiratione hominum, atque consensu? *NO NULLA TAM DEEST ABSTINENTIA* est, quae non homini ab homine nascatur. Est *Dionarchi* liber de interitu hominum, Peripatetici magni, & copiosi: qui collectis ceteris causis, elationis pestilentias, vastitatis, beluam etiam repentinam multitudinis, quarum impetu docet quaedam hominum genera esse consumari; deinde comparat, quanto plures delicti sint hominum, quanto impetu id est bellis, aut seditionibus, quam omni reliqua calamitate. Cum igitur hic locus nihil habeat dubitationis, quin homines plurimum hominibus & proficiat, & obstat: s; proprium hoc statuo esse virtutis, *consilium animi* hominum, & ad usus suos adjungere. Itaque, quae in rebus inanimis, & quaeque in usu, & tractatione beluorum sunt, utiliter ad hominum vitam, artibus ea tribuantur operosis: hominum autem studia ad amplificationem nostrarum rerum prompia ac parata, virorum praestantia, sapientia, & virtute excitantur: etenim virtus omnibus in rebus ferè vertitur: quarum una est in perspicendo, quid in quaque re verum, sincerumque sit, quae consentaneum cuique, quid consequens: & ex quoque gignantur, quae cuiusque rei causa sit: alterum cohæbere motus animi turbatos, quos Graeci *πάθος* nominant: appetitione, quae illi *επιθυμία*, obedientis efficere rationis verbum, iis, quibus cum congregamur, uti moderatè, & scienter, quorum studio ea, quae nata desiderat, ex parte, cumulatque habeamus, & per eos denique, si quid importetur nobis incommoedi, propallemus, ulciscamurque eos, qui nocere nobis conati sunt, tantaque poena afflicimus, quantum aequitas humanaeque patitur. Quibus autem rationibus hanc facultatem adsequi possimus, ut hominum studio complectamur, haec teneamus, diceamusque: ita multo post sed pauca ante dicenda sunt. *MAIUS ENIM* esse in fortibus in utramque partem, vel secundum adhaerere, vel adversas, quis ignorat? nam & secundo prospere statu ejus utimur, si ad exitum pervenimus optatos: & cum relinquit, affligimur. Haec igitur ipsa fortuna ceteros casus rariore habet, primum ad inanimis procellas, tempestates, naufragia, ruinas, incendia: deinde ad bestias, visus, morsus, impetus. Haec ergo, ut dixi, rariora. At vero interitus exercituum, ut proximè triam, saepe mul-

torum, clades imperatorum, ut nuper summi, ac singularis viri: invidia praeterea multitudinis, atque ob eas, bene meritorum saepe civium expulsioniones, calamitates, fugas rursusque secundae res, honores, imperia, victoriae, quamquam fortuita sunt, tamen sine hominum opibus, & studiis neutram in partem effici possunt. Hoc igitur cognitio, dicendum est, quoniam modo hominum studia ad utilitates nostras allicere, atque excitare possimus. quae si longior fuerit oratio, cum magnitudine utilitatis comparatur, ut fortassis etiam brevior videbitur. Quaecumque igitur homines homini tribuunt ad eum augendum, atque honestandum, aut benevolentia gratia faciunt, cum aliqua de causa quempiam diligunt: aut honore, si ejus virtutem suspiciunt, si & si quem dignum fortuna quam amplissima putant: aut cui fidem habent, & bene rebus suis consulere arbitrantur: aut cujus opes metuunt: aut contra à quibus aliquid expectant? ut cum reges, popularesve homines largitiones aliquas proponunt: aut postremo praesidio, ac mercede ducuntur: quae sordidissima est illa quidem ratio, & iniquatissima, & iis, qui ea tenentur, & illis, qui ad eam confugere conantur. *MALUS ENIM* s; res habet, cum, quod virtute effici debet, id entatur pecunia. Sed quoniam nonnumquam hoc subsidium necessarium est: quemadmodum sit utendum eo, dicimus, si prius iis de rebus, quae virtuti proprias sunt, dixerimus. Atque etiam *subsequitur* se homines imperio: alterius; & potestati de causis pluribus: ducuntur enim aut benevolentia; aut beneficiorum magnitudine; aut dignitatis praestantia, aut spe, sibi id utile futurum, aut metu, ne viae cogantur, aut spe rati largitionis, promissionisque capti: aut postremo; ut saepe in nostra re publico videmus, mercede conducti. Omnium autem rerum necessarius est quidquam ad opes tuendas, quam diligi: necessarius, quam timeri. Praeterea enim Ennius: *Quem mentis, oderunt: quem quisque odit, perisse expetit.* Multorum autem odis nullas opes posse obfistere, si antea fuit ignotum, nuper est cognitum. Nec vero hujus tyranni solum, quem armis oppressa pertulit civitas, s; interitus declarat, quantum odium hominum valeat ad pestem, sed reliquorum similes exitus tyrannorum: quorum haud ferè quisquam interitum similem effugit. *MALUS ENIM* custos diuturnitatis metus: contraque benevolentia, fidelis est, vel ad perpetuitatem. Sed iis, qui vi oppressos imperio eocrent, si sanè adhibenda sit vita, ut heris in famulos, si aliter teneri non possunt, qui verò in libera civitate ita se instruant, ut metuantur: his nihil esse potest demeritius, quam vis enim demerita sint leges alicujus opibus, quamvis si timens sita libertas, emergunt tamen haec aliquid ad aut iudicis tacitis, aut oculis de honore suffragiis. *ACERIOXIS* autem motus sunt interitus libertatis, quam

N n n n s retent.

10. *Ad exitum pervenimus optatos.* Sic Victorii Lambini, Aldi, Neoplati editio: antiquiores tamen *prohibentur*, quod & in Pall. aliquotque aliis missi annotavit Guilelmus, *prohibet* ex altero portu, *prohibet* ex portu in altum.
 11. *Et si quem dignum.* Sic nonnullae editiones, ut & Camezani. at Victorii omisit d. obis prioribus verbis, *quemque dignum*, quod & in Pal. D. M. P. item impressione Romana prima.
 12. *Largitionis promissionisque.* Volgi. *promissionisque*: sed alterum legitur in ed. Viç. & miss. M. F. B. olimque codicis, item Pal. sec.
 13. *Interitum declarat, quantum.* & c. Locum hunc Guilelmus eom-pungit notulis non Threicis, sed his nostris censoris: tanquam haud dubie mut. lum clamet varietas lectionis; alia quidem apud Langum, alia in miss. ejus; illa nempe; *Nec verò hujus tyranni s; q. ut perit. et vitiosus, apparet: cujus maxima potest interitus d. clarat, quantum. conturbat perit. et vitiosus, apparet: cujus maxima potest quantum.* & aptissime quidem hoc respondet his quae praecedunt, sed tanquam tu cogita, eruditè lector, Palat. aus primus non discrepat à viç. to, nisi quod mot. excludat vocem, *interitum*: ut hinc sine periculo eandem dicitur *interitum*, live talis mot. nonnulli publicarunt. Et utramque verbum abesse professio potest sententia salvè: Palat. secund. praefert *interitum*, apparet: ut max. me perit. ut interitum declarat. *et c.*
 14. *Thouffala horat.* Punctati ante Victoriorum *retrahenda*, eique script. re accedo n. quoque mor. branz; haud tamen desunt in quibus haereat alterum: certe in Pal. & Mauri exemplari.

10. *Ad exitum pervenimus optatos.* Sic Victorii Lambini, Aldi, Neoplati editio: antiquiores tamen *prohibentur*, quod & in Pall. aliquotque aliis missi annotavit Guilelmus, *prohibet* ex altero portu, *prohibet* ex portu in altum.
 11. *Et si quem dignum.* Sic nonnullae editiones, ut & Camezani. at Victorii omisit d. obis prioribus verbis, *quemque dignum*, quod & in Pal. D. M. P. item impressione Romana prima.
 12. *Largitionis promissionisque.* Volgi. *promissionisque*: sed alterum legitur in ed. Viç. & miss. M. F. B. olimque codicis, item Pal. sec.
 13. *Interitum declarat, quantum.* & c. Locum hunc Guilelmus eom-pungit notulis non Threicis, sed his nostris censoris: tanquam haud dubie mut. lum clamet varietas lectionis; alia quidem apud Langum, alia in miss. ejus; illa nempe; *Nec verò hujus tyranni s; q. ut perit. et vitiosus, apparet: cujus maxima potest interitus d. clarat, quantum. conturbat perit. et vitiosus, apparet: cujus maxima potest quantum.* & aptissime quidem hoc respondet his quae praecedunt, sed tanquam tu cogita, eruditè lector, Palat. aus primus non discrepat à viç. to, nisi quod mot. excludat vocem, *interitum*: ut hinc sine periculo eandem dicitur *interitum*, live talis mot. nonnulli publicarunt. Et utramque verbum abesse professio potest sententia salvè: Palat. secund. praefert *interitum*, apparet: ut max. me perit. ut interitum declarat. *et c.*
 14. *Thouffala horat.* Punctati ante Victoriorum *retrahenda*, eique script. re accedo n. quoque mor. branz; haud tamen desunt in quibus haereat alterum: certe in Pal. & Mauri exemplari.

vident. Quod igitur latissime patet, neque ad incolumi-
tatem solam, sed etiam ad opes, & potentiam valet plu-
rimam, id impleretur, ut a stus asser, caritas rei
neatur, ita facti in e, quæ volumus, & privatis in rebus,
& in rep consequemur, etenim quæ a stus volunt,
a quibus morientur, eosdem metuunt ipsi, necesse est.
Quid enim confemus superiorem illum Dionysium? quo
cruciatu timoris angit solitum, qui cultros metuens ionfo-
rios, i candenti carbone sibi adurebat capillum? quid
Alexandrum Phœzæum, quo animo vixisse arbitramur?
qui (ut scriptum legimus) cum uxorem Theben admo-
dum diligeret, tamen ad eam ex epulis in cubiculum ve-
niens, barbarum, & eum quidem, ut scriptum est, com-
punctum notis Threiciis, districto gladio iubeat anteire:
præmittebatque de stipatoribus suis, qui ferretarentur ar-
culus muliebres, & 2 noquod in vestimentis occultare-
tur telum, exquirent. O miserum, qui fidelitorem &
barbarum, & 3 stimagiam putaret, quam conjugem nec
cum sefellit. ab ea enim est ipse, propter pellicatus suspi-
cionem, interfectus. Nec verò ulla vis in parit tan-
ta est, quæ premente metu possit esse diuturna. Testis est
Phalaris, cuius est præter ceteros nobilitate crudelitas: qui
non ex infidiis interit, ut is quem modo dixi, Alexander:
non a paucis, ut hic noster: sed in quem universa Agri-
gentinorum multitudo impetum fecit. Quid? Macedones
nonne Demetrium reliquerunt, universique se ad Pyr-
rum contulerunt? Quid? Lacedæmonios in justè impe-
ranteis, nonne repente omnes fere socii deseruerunt, 5
spectatoresque se oriosos præbuerunt Leuctrice cal-
mitatis? Esterna libentius in tali re, quam domestica, recor-
dor. Verum tamen quamdiu imperium pop. R. beneficiis te-
nebatur, non in urbis, bella, aut pro sociis, aut de imperio
gerebantur: exitus erant bellorum aut irues, aut necessarii.
Regum, populorum, nationum portus erat, & 6 fugium,
senatus. Nostri autem magistratus, imperatoresque ex hac
una re maximam laudem capere studebant, si provincias,
si socios, & 7 quitate, & fide defendissent. Itaque illud patro-
cinium arbitror verius, quam imperium poterat nomina-
ri. Sentim hanc consuetudinem, & disciplinam jam an-
teà minuebamus: post verò Sylla victoriam penitus ami-
simus. Desitum est enim videri quidquam in socios in-
quam, cum existisset in civis tanta honesta victoria. est
enim ausus dicere, hasta posita, cum bona in foro vende-
ret & bonorum virorum, & locupletum, & certe civium,
prodam suam se vendere, secutus est, qui in causa impia,
victoria etiam frædiore, & non singulorum civium bona
publicaret, sed universas provincias, regionesque 7 uno
calamitatis iure comprehenderet. Itaque, venatis, & per-
ditis exteris nationibus, ad exemplum amissi imperii por-
tari in triumpho Mælitiam vidimus, & ex ea urbe trium-
phari sine qua numquam nostri imperatores ex transalpi-
nis bellis triumpharunt. multa præterea commemorarem

nefacia in socios, si hoc uno sel quidquam vidisset indi-
gnus. Jore igitur plectimur, nisi enim multorum impu-
nita scelera tulidemus, numquam ad unum tanta perve-
nisset licentia: a quo quidem rei familiaris, ad paucos; cu-
piditatum, ad multos improbos venit hereditas. Nec verò
umquam bellorum civilium semen, & cause deerit, dum
homines perditam hastam illam civi nam & meminerint, &
sperabunt. quam P. Sylla cum vibrasset, dictatore propin-
quo suo: idem sexto tricesimo anno post a sceleratore ha-
sta non recessit. alter autem, qui in illa dictatura scriba fue-
rat, in hac fuit quaestor urbanus. Ex quo debet intelligi, tali-
bus præmiis propositis, numquam desatur bella civilia.
Itaque parietes urbis modo stant, & manent, iique ipsi
jam extrema scelera metuentes: rem vero publicam peni-
tus amissimus: at que in hac clade incidimus? redendum
est enim ad propositum. Dum abitur, quam cari esse, &
diligere malimus. Quæ si populo R. injustè imperanti ac-
cidere poterunt, & quid debent putare singuli? Quod cum
perspicuum sit, non volent ab vim, esse magnam me-
tus, imbecillam: sequitur, ut dissiramus, quibus rebus
possimus facillimè eam, quam volumus, adipisci cum ho-
nore, & fide caritatem. Sed eam pariter omnes egemus.
nam ad cuiusque vitam instituerdam accomodandum
est, a multisne opus sit, an satis a paucis diligi. Certum
igitur hoc sit, idque & primum & maximè necessarium,
familiaritates habere fidas amantium, nos amicorum, &
nostra mirantium: hæc enim est una res, proflus, ut non
multum differat inter summos, & medio creis viros, eaque
utrique est propemodum comparanda Honorè, & gloria,
& benevolentia civium. fortasse non æque omnes egerit,
sed tamen si cum hæc accipitur, adjuvant aliquantum tum
ad cetera, tum ad amicitias comparandas. Sed de amicitia
alio libro distam est, qui inferitur Lælius. Nunc di-
camus de gloria, quamquam ea quoque de re duo sunt no-
stri libri: sed attingamus, quando quidem ea in rebus majori-
bus administrandis adjuvat plurimum. Summa igitur,
& perfecta gloria constat ex tribus his: si diligit multitu-
do: si fide habet: si cum admiratione quadam honore
dignos putat. Hæc autem, si est simpliciter, breviterque
dicendum, to quibus rebus pariuntur a singulis, eisdem fe-
rè a multitudine. Sed est alius quoque quidam adius ad
multitudinem, ut in universorum animos tanquam influe-
re possimus. Ac primum de illis tribus, quæ ante dixi he-
nevolentia præcepta, videamus: quæ quidem i beneficiis
capitur maximè: secundo autem loco beneficia voluntate
benevolentia movetur, etiam, si res fortè non suppetit.
vehementer autem amor multitudinis commoveatur ipsa
tama, & opin one liberalitatis, beneficentia, justitia, fi-
dei, omniumque eorum virtutum, quæ pertinent ad man-
suetudinem morum, ac facilitatem. Etenim illud ipsum,
& 2 quod honestum decorumque dicimus, quia per se nobis
placet, animosque omnium natura, & specie sua commo-
vet, maximeque quasi perlicet ex eis, quas commemoravi,

virtu.

1. Candente carbone sibi adurebat capillum. Basilicanus adulebas, anti-
que pro adulebas: ita & adulescens pro adolecens. Gulielm.
2. Ne quod in vestimentis occultaretur telum. Pal. prim sine voce post-
rema, ne quid in vestim. occultaretur, & placet.
3. Et si quæsiem. Sic ex Diono edd. Victorii, Lambini, Aldi; Suffra-
giantibus M. & F. alii si quæsiem.
4. Dicit non sefellit, ab ea enim. Prius editi, sefellit opinis, ab. Græ. ve-
rum ea dicit o hand visitur in Pal. non magis quam M. F. D. quid quod
& abest edit. Rom. pr.
5. Spectatoresque se oriosos præbuerunt. Palatin. prim. non arguatur est illo loco
vocolam se.
6. Non singulorum civium. Secuti sumus Victorianam edit. ad stipu-
lantibus ei Palat. item M. F. D. Gulielmianis. alii æquiores, non solum
singulorum.
7. Una calamitatis iure comprehenderet. In possessi onem quasi post-
liminio, edixi lectionem omnium fere mss. quam egerat judicium
Lambini, in vincto, calamitatis genere; quod quidem in exoletis edd. sed
maximè a membranceis Gulielmo exculis, aut Palat. no utroque.
calamitatis iure, est iure belli, quo in aliis adhibebat regna Cæsar, alii

dabat; aliis popalis largiebatur, aliis tributa ac vectigalia novæ im-
ponenda, venulle simul atque acerbe.
8. Quid debent putare singuli? Palatinus prim. quid debent putare han-
gulus. Idem quoque antea præfert, Quæ si populo Roman. injustè acciderent
imperanti potentes; ut supicer aliquid latere ulceris occulsi. Palat. sec.
præfert, debent.
9. Qui inferitur Lælius. Vix est, ut hoc à Cicero esse, & non à
magistro quoquam potius adjecta arbitretur Gulielmus.
10. Quibus rebus pariuntur. Palat. prim. pariuntur; quod cum etiam
repræsentet codex qui scripatur Augusti ad D. Viricum præte admodum
grand; ut affirmat Anemæcius, præpulerim figurato illi pari-
untur.
11. Beneficia capitur maxime. Longius capitur èl bro uno, at nos ni-
hil mutamus consentientibus libris. capta benevolentiam elegantèr di-
citur; quidni ergo & capere: cum illud conat. m hoc effectum signifi-
ficat. Plautus Amphitruone: Tu si me impudicissimè capias, non potes capi-
re Gulielmus.
12. Quod honestum decorumque dicimus. Sic editio Victorii, sic Palat.
sic Gulielmianis, alii; quæ decem in beneficiis quoque dicimus. 1. P. f.

virtutibus: idcirco illos in quibus eas virtutes esse remur, a natura ipsa diligere cogimur. Atque haec quidem causa diligendi gratissima: & possunt enim praeter ea nonnullae esse leviores. Fides autem ut habeatur, duabus rebus effici potest: si existimabimur a deo conjunctam cum justitia prudentiam nam *ET* *IN* *FIDE* habemus, quos plus intelligere, quam nos, arbitramur, quoque de futura proficere credimus, & cum res agatur, in discrimenque veniam sit, expedire rem, & consilium ex tempore capere posse. hanc enim utriusque omnes existimant, veramque prudentiam. Justis autem & fidei hominibus, id est, bonis, haec fides habetur, ut nulla sit in his fraudis, injuriaeque suspicio. Itaque his salutem nostram, his fortunas, his liberos rectissime committi arbitramur. Harum igitur legum ad fidem faciendam justitia plus potest: quippe eam sine prudentia satis habeat auctoritatis, prudentia sine justitia nihil valeat ad faciendam fidem. **QUO ENIM** quis vertitur, & callidior est hoc inventor, & suspectior, detraha opinione probitatis. Quamobrem intelligentem justitiam conjunctam, quantum voluerit, habebit ad faciendam fidem virum. Justitia ita prudentiam multum poterit sine justitia nihil valebit prudentia. Sed, ne quis sit admiratus, aut, cum in eo omnes philosophos coniter, à meque ipse se de diisputa: um sit qui unum habere, omnes habere virtutes nunc ita se jungam, quasi possit quisquam, qui non idem prudens sit, justus esse: alia est illa, cum veritas ipsa sumatur in disputatione, subtilitas: alia, cum ad opinionem communem omnis accommodatur oratio. Quamobrem, ut valgius, ita nos hoc loco loquimur, ut alios forte, alios bonos viros, alios prudentes dicamus. Populatus enim verbis est agendum, & ubi dicitur, cum loquimur de opinione populari, idque eodem modo fecit Patavium. Sed ad propositum revertamur. Erat igitur extrinsecus ad gloriam pertinent, hoc tertium, ut cum admiratione hominum, honore ab iis digni judicarentur. Admirantur igitur communiter illi quidem omnia, quae magna, & praeter opinionem suam animadyerterunt: separatim autem in singulis, si perspiciant nec opinata quaedam bona, itaque *NO* *VI* *ROS* suspiciunt, manumque effundunt laudibus, in quibus existimant se excellentes qualisdam, & singulares virtutes perspicere: despiciunt autem eos, & contemnunt, in quibus nihil virtutis, nihil animi, nihil nervorum putant. non enim omnes eos contemnunt, de quibus male existimant: nam quos improbos, maleficos, fraudulentos putant, & ad faciendam injuriam lastratos, eos haud contemnunt quidem, sed de his male existimant. Quamobrem, (ut antè dixi) contemnunt ii, qui *NE* *SIBI*, *RES* *ALTERI*, ut dicitur; in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. Admiratione afficiuntur ii, qui anteire ceteros virtute putantur, & cum omni carere dedecore, tam verò iis virtutibus, quibus alii non habere possunt obfistere, nam & *VO* *U* *P* *R* *A* *T* *U* *S*, blandissimi domine, majores partem animi à virtute detorqueant: &

dolorum cum admoventur faces, praeter modum plerique exterrantur: *VITA*, *MORS*, divitiis, paupertas, omnes homines vehementissimè permovent. Quis qui in utraque partem excelsio animo magnoque despiciunt, cum quos aliqua his amplia, & honesta res objecta est, totos ad se convertit, & sapit, tum quis non admiretur splendorem, pulchritudinemque virtutis? Ergo & haec animi despicientia admirabilitatem magnam facit: & maxime justitia (ex qua una virtute viri boni appellantur) mirifica quaedam multitudini videtur, nec injuria. *NE* *MO* enim justus esse potest, qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timeat, aut qui ea, quae his sunt contraria, aequitate anteponit. maximeque admirantur eum, qui pecunia non movetur: quod in quo viro perspectum sit, hunc igitur spectantur. Itaque illa tria, quae proposita sunt ad gloriam, omnia justitia conficit: & benevolentiam; quod prodesse vult plurimis, & ob eandem causam, fidem & admirationem, quod eas res spernit, & negligit, ad quas plerique inflammata aviditate rapiuntur. Ac mea quidem sententia omnis ratio, atque institutio vitae ad incrementa hominum desiderat: in primisque, ut habeas, quibuscumque possis familiaris conferre sermones: quod est difficile, nisi speciem praeter boni viri feras. Ergo etiam solitario homini, atque in agro vitam agentis, opinio justitiae necessaria est: eoque etiam magis, quod si eam non habebunt, in justitia habebuntur: nullis praesidiis caepti, multis afficiuntur injuriis. Atque iis etiam, qui vendunt, emunt, conducunt, locant, contrahendisque negotiis implicantur, justitia ad rem gerendam necessaria est. cujus tanta vis est, ut *NE* *ET* *ILLI* *QUIDEM*, qui maleficio, & scelere pascuntur, possint sine ulla particula justitiae vivere, nam qui eorum cuique piam, qui una latrocinantur, furatur aliquid, aut eripitis sibi ne in latrocinio quidem relinquit locum; ille autem, qui archipirata dicitur, nisi aequabiliter praedam disperiat, aut interficiatur à sociis, aut relinquitur. quinetiam leges latronum esse dicuntur, quibus pareant, quas obierent, itaque propter aequabilem praedae partitionem, & Bargulus Illyrius latro, de quo est apud Theopompum, magnas opes habuit: & multo majores Viriatus Lusitanus: cui quidem etiam exercitus nostri, imperatoresque cesserunt: quem C. Laelius, is, qui sapiens usurpator, praetor fregit, & comminuit, ferocitatemque ejus ita repressit, ut facile bellum reliquis traderet. Cum igitur tanta vis justitiae sit, ut ea etiam latronum opes firmet, atque augeat, quantum ejus vim inter leges, & judicia, & instituta reip. fore putamus? Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait Herodotus, sed etiam apud majores nostros, justitia fructuosa causa videntur olim bene morati reges constituisse. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui majores opes habebant: ad unum aliquem confugiebant, virtute praestantem: qui cum prohiberet injuria tenulores, aequitate constituenda; & summos cum infimis pari jure retinebat. Eademque constituendarum legum fuit causa, quae regum,

Tus

1. Possunt enim praeter ea nonnullae esse leviores. Nihil horum visitur in Palatino; & certe poterat totum abesse. supra quoque reposui quaedam quidem causa, fiducia in se. editionemque primam.

2. *NE* *HAUD* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* Palatini. prim. *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP* *ERIT* *ALDUS* *NEPOS* *AC* *PROBAT* *RE* *CIPITANT* *QUAE* *IN* *PALATIN* *SECUND* *ORAT* *NE* *CONTEMNUNT* *QUIDEM* *NON* *QUAE* *QUAE* *IN* *QUAE* *NON* *REP*

Ius enim semper questum est æquabile. neque enim aliter esset ius, id si ab uno iusto, & bono viro consequerentur, eo erant contenti, cum id minus contingeret, leges sunt inventæ, quæ cum omnibus semper una, & eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est; eos AD PERANDAM deligunt, quorum de iustitia magna esset opinio multitudinis. Adjecto vero, ut iidem etiam prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his auctoribus non posse consequi se arbitrentur. Omni igitur ratione colenda, & retinenda iustitia est, tum ipsa propter se, nam aliter iustitia non esset: tum propter amplificationem honoris, & gloriæ. Sed ut pecuniæ non querenda forent ratio est, sed etiam collocanda, quæ perpetuos sumtus suppeditet, nec solum necessarios, sed etiam liberales: sic gloria & querenda, & collocanda ratione est. Quamquam præclarè Socrates, hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiosam dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi velle, talis esset. Quod si qui simulatione, & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu, stabilem se gloriam consequi possentur, vehementer errant. VERA GLORIA radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia a celeriter, tanquam sterculi decidunt nec si multatum potest quidquam esse diuturnum. Testes sunt permulti in utramque partem: sed brevitatis causa, familia erimus contenti una. Tiberius enim Gracchus, Publii filius, eamdiu laudabatur, dum memoria rerum Romanarum manebat. At ejus filii, nec vivi probabantur bonis, & mortui nomen obtinent *jure casorum*. Qui igitur adipisci veram gloriam volet, iustitiæ fungatur officiis. ea quæ essent, dictum est libro superiore. Sed, ut facillimè, quales simus, tales esse videamus, et si in eo ipsius maxima est, ut simus si, qui velimus, tamen quædam præcepta danda sunt, nam si quis ab ineunte ætate habet causam celebritatis, & nominis, aut à patre acceptam, (quod tibi, mi Cicero, arbitror contigisse) aut à quo casu, atque fortuna: *NON NUNC* oculi omnium conjiciuntur, atque in eum, quid agat, quemadmodum vivat, anquirunt: & tanquam in clarissima luce versetur, ita nullum obscurum potest nec dictum ejus esse, nec factum. Quorum autem prima ætas propter humilitatem, & obscuritatem in hominum ignorantia versatur: hi simul ac juvenes esse cœperunt, magna spectare, & ad ea rectis studiis debet contendere: quod eo firmiore animo facient, quia *NON MODO* non invidetur illi ætati, verum etiam favetur. Prima igitur est adolescenti commendatio ad gloriam, si qua ex bellicis rebus comparari potest: in qua multum apud majores nostros existierunt semper enim ferè bella gerebantur. Tua autem ætas incidit in id bellum, ejus altera pars, sceleris nimium habuit: altera, felicitatis parum. Quo tamen in bello, cum te Pompejus alia alteri præficeret magnam laudem & à summo viro, & ab exercitu consequere equitando, jaculando, & omni militari labore

tolerando, atque ea quidem tua laus pariter cum reipublica cecidit. Mihi autem hæc oratio suscepta non de te est, sed de genere toto, quam ob rem pergamus ad ea, quæ restant. Ut igitur in reliquis rebus multo majora sunt opera animi, quam corporis: sic hæc res, quæ persequimur ingenio, ac ratione, graviore sunt, quam illæ, quæ viribus. Prima igitur commendatio proficitur à molestia, tum pietate in parente, tum in luos benevolentia. Facillimè autem, & in optima parte cognoscitur adolescentem, QUI SE AD CLAROS & sapientis viros bene consulentes reipublicæ contulerunt: quibus cum si frequentes sint, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes, quos sibi ipsi delegerint ad imitandum. P. Rutilii adolescentiam ad opinionem & innocentiam, & juris scientiam P. Mucii commendavit domus. NAM Lucius quidem Crassus, cum esset admodum adolescens, non aliunde smutus est, sed sibi ipse perperit maximam laudem ex illa accusatione nobili & gloriosa, & qua ætate qui exerceantur, laude affici solent (ut de Demosthene accepimus) ea ætate L. Crassus ostendit, id se in foro optime se facere, quod etiam tum poterat domi cum laude meditari. Sed cum duplex ratio sit orationis, quarum in altera sermo sibi altera, contentio: non est id quidem dubium, quin contentio orationis majorem vim habeat etiam ad gloriam, ea est enim, quam eloquentiam dicimus, sed tamen difficile dicta est, quæ oportere conciliat animo: hominum comitas, affabilitate sermonis. Exstant epistola, & Philippi ad Alexandrum, & Antipatri ad Cassandrum, & Antigonem ad Philippum filium, trium prudentissimorum, (sic enim accepimus) quibus præcipiunt, ut oratione benigna multitudinis animos ad benevolentiam alliciant, & militumque blandè appellando delinquant. Quæ autem in multitudine cum contentione habetur oratio, ea sæpe universam excitat. Magna est enim admiratio copiosè, sapienterque dicentis: quem quis audire, intelligere etiam, & sapere plus, & quam ceteros, arbitrantur. Si verò inest in oratione *MISTA* modesti gravitas, nil admirabilius fieri potest: eoque magis fides in adolescente. Sed, cum sint plura causarum genera, quæ eloquentiam desiderant, multique in nostra reipublica adolescentibus & apud iudices, & apud senatum dicendo laudem affecti sint, maxima admiratio est in judiciis, quotum ratio duplex est, nam ex accusatione, & defensione constat: quantum etiam laudabilior est defensio: tamen etiam accusatio probata per se est. Dixi paulo ante de Crasso idem fecit adolescens M. Antonius, etiam P. Sulpicii eloquentiam accusatio illustravit, cum seditiosum, & inutilem civem C. Norbanum in iudicium vocavit. Sed hoc quidem non est sæpe faciendum, nec umquam nisi aut reipublice causa, ut duo Luculli: aut patrocinio, ut nos pro Scipio, & pro Sardinis: pro M. Albucio Juliano, in accusando etiam S. Man. Aquilio L. Fufi cognita industria est. Semel igitur, aut non sæpe certe. Sin erit, cui faciendum sit sæpius, reipublice

1. Nomen obtinent *jure casorum*. Aliæ editiones *numquam obtinent*, sed præter scripturam Pal. pr. & Guilielmi anorum, ut puto, nam nihil ipse adscripsit huic loco, nisi nomen Langii, quem & initio secutos fuerat Lambinus, sed postea ad hæc lectio alteri, quam tamen improbarationis propositi ad locum Senecæ Epist. 104. in suspitionibus. Palat. sec. numerum agnoscit, nec nomen, neque aliud quid eorum loco.
2. *Non modo non invidetur*, Pal. pr. non videtur. & verò cum in pluribus olim auctoribus inveniri videtur pro *invidetur*, examinet lector, heic ne solum obtinere queat locum: quod forsitan ab imperitoribus abiecit primum in videtur, deinde in invidetur.
3. *Pant militari labore*, Haud aliter Pal. & F. expresseratque in editione Victor, nam priores, *cuncte militi, aut cunctum militarem laborem*, posteriores, *omniisque militi*.
4. *Quis contentio ratione majorem vim habeat etiam ad gloriam*. Hæc est scriptura Palat. noram, à quibus nihil abiecit F. aut Romana ed. prima, nisi quod ex. *ad gloriam*, sicque etiam sequ. edd. præterquam quod delittuantur illo ex. a posterioribus, *oratione plurimum proficit, & majorem vim habeat ad gloriam*. Lambinus verò, plus proficit majoremque vim habeat *ad gloriam*, & ad gloriam, satis licentiosè; certe præter miss. et si ipse oper. suo sapienter totus taceat; ut solet, cum mentiri palam pu-

det, & interim vendit operam suam minus nascis unde factum, ut Suffridus Petri Lambiniana omnino sequenda ceuset, tanquam Ciceronis maxime germanajelm adulterina sint; certe tale nihil in miss. Aldus Nejos.

5. *Militis que blandè appellando delinquant*. *Te sermone delevit* ut glossa, & libris tribus miss. Guilielmus, idem quoque statim delevit *vocem gloriam*, quam non agnoscant aut Langii, aut Lambini memorant. In F. erat *excitavit turbam aut gloriam*, interpretis scilicet add. tamentum.

6. *Plus quam ceteros viris doctis*. Pal. pr. *plus ceteris arbitrantur*; nihil pejus, & vagis, si non melius.

7. *Pro Sardinis*. M. Albucio Juliano. Nihil varianthe emiss. Guilielmianis, aut Palat. n. Lambinus dolet, deo M. Albucio, Langiosac Paulus Manutius mutarunt in *enim* M. Albucium; aut in M. Albucium, sed conjectura oberudi nequit pro vero, quare malui replicare omni-um editionum scripturam, quam nimium tribuere huiusmodi.

8. *Man. Aquilio L. Fufi*. Sic ingeniosè Paulus Manutius ex Cicero Bruto, cujus conjectantem Lambinus sibi arrogasse videtur. Rediti Manlio L. Fufi, miss. Manlio L. Fufi.

tribuat hoc maneri, eufus inimicos ulcisci fapius, non est reprehendendum. modus tamen adfit. DURI ENIM hominis, vel patius vix hominis videtur, periculum capiti inferre multis. id cum periculofum ipfi efit, tum etiam fordidum ad famam, committere, ut accufator nominetur: quod contigit M. Bruto, fummo genere nato, illius filio, qui iuris civilis in primis peritus fuit. Atque etiam hoc praeceptum officii diligenter tenendum efit, NE QUAM unquam innocentem iudicio capitis arceffas: id enim fine feclere fieri nullo pacto potefit. Nam QUID EST tam inhumanum quam eloquentiam a natura ad falutem hominum, & ad confervationem datam, ad bonorum peftem, perniciofeque convertere? Nec tamen, ut hoc fugiendum efit, ita habendum efit religioni, nocentem aliquando, & nefarium, impijque defendere vult hoc multitudo, patitur confuetudo, fert etiam humanitas. Iuxta efit, fereper in caufis verum fequi: patroni, nonnumquam verifimile, etiam fi minus fit verum, defendere: quod feribere (praefertim cum de philofophia feriberem) non audebam, nifi idem placeret graviffimo Stoico cum Panetio. Maxime autem gloria patitur & gratia defenfio: bas: eoque major, fi quando accidit, ut et iubeantur, qui potentis alioquus opibus circumventi, urgetique videatur, ut nos & faepe alias, & adolefcens, contra L. Sulla dominantis opes pro Sex. Roicio Amerino fecimus. quae, ut feis, exfuit oratio. Sed expofitis adolefcens officijs, quae valeant ad gloria adpifcendam, deinceps de beneficentia ac liberalitate dicendum efit. Cujus efit ratio duplex. nam aut opera benignae fit indigentibus, aut pecunia. facillime hae posterior, locupletij praefertim: fed illa laudior, ac fplendidiore, & viro forti, claroque digitor. quamquam enim in utroque in efit gratificandi liberalis voluntas, tamen 3 altera efit arca, altera efit virtute de promittit. **L A B E R I O Q U E**, quae fit ex te familiari, fontem ipfum benignitatis exhaurit ita benignitate benignitas tollitur: quae quo in pluribus ufus fit, eo minus in multos uti poffis. At qui opera, id efit, virtute, & induftria, benefici, & liberales erunt, primum quo pluribus profuerint, eo plures ad benignae faciendum adjuvatores habebunt: deinde confuetudine beneficentiae paratiores erunt, & tamquam exercitatiores ad bene de multis promerendum. Praeterea in epiftoia quadam Alexandrum filium Philip-
 1. *Indicis capitis arceffat.* Duo autem hominis duri iudicio multos arceffat. & arceffere capitis. hoc minus viderentur qui hinc expulerunt. *id est, contra libros Gellij.*
 2. *Ita humanum efit vel gratia.* Ad diderant alijs gratiam, praeter miffionem quae omnium primam; in quibus vocis efit nec vola nec velle quae.
 3. *Altera arca.* Rejecit has tres voces, ut fubdit ut Languius, cum non inveniffet in uno fcripto. minus recte arca enim fumitur pro parva omnium copia, fape Tullio.
 4. *Praeterea in epiftoia quadam.* Pal. prim. non habet praepofitionem, atque defideratur. Idem paulo poft exhibet. *Quid te malum,* inquit, in illo non ut vulgari, *Quid te malum,* inquit, rationis aut, *Quae te malum,* inquit, ratio moxque pro praeparationem poftulat offerret, praeterea in fpeculo fuit quae utraque efit o, vulgarem an recedit bonitate. certe illud pafus, non efit auctor genuinum, unde etiam, quod extiter ejus loco in ut. Rom. prim. & Palat. fec. efit. utramque fcripturam ad miffionem in contextu, nifi efit con tra bonos mores hae teftimonio auget: admiffi tamen illud fereat fieri quod. Anemque fereat prod difce, hae quoque refertur exemplari Auguftano.
 5. *Ita humanum, etc.* Hae Victorianis & Aldinis abfunt. pefit me de quo efit enim nimis quam fe gidum efit illud, melius efit quod ita con fequitur, quod omnibus 3 iteris reprefentent Palatinam membra, & Aug. Ranz.
 6. *De abfentem.* Gellij adnotat tunc cave fequar de eos qui repofuerunt, ut librum primum contra fene libri omnes de. unde vox qui-

tionem, corruptelam efit dixit. FRY enim deterior, qui accipit, atque ad idem femper expectandum paratior. Hoc ille fi 10: Sed praepceptum putemus omnibus. Quae mobilitatem id quidem non dubium efit, quin illa benignitas, quae confit ex opera, & induftria, & honeftior fit, & latius pateat, & poffit prodeffe pluribus, nonnumquam tamen efit largiendum, nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum efit. & 7 fape idoneis hominibus indigentibus, de re familiari impertendum; fed diligenter, atque moderate. MULTI enim patrimonium effuderunt, inconfulte largiendo. Quid autem efit ftultius, quam quod libenter facias, curae, ut id diutius facere non poffis? Atque etiam sequuntur largitionem rapinae. Cum enim dandoegete coepertint, alienis bonis manus afferre coguntur, ita, cum benivolentiae comparandae caufa benefici efit velint: non tanta ftudia affequentur eorum, quibus dederunt, quanta odia eorum, quibus ademerunt. Quae mobrem nec ita claudenda efit res familiaris, ut eam benignitas aperire non poffit: nec ita referenda, ut pateat omnibus. modus adhibeatur, ifque referatur ad facultates. Omnino meminiffe debemus id, quod a noftris hominibus fapiffime ufurpatum, jam in proverbij confuetudinem venit, **L A R G I T I O N E M F U N D U M N O N H A B E R E**, etenim quis potefit modus efit, cum & idem qui confueverunt, & idem illud alij defiderent? Omnino duo funt genera largorum: quorum alteri, prodigi: alteri, liberales: **P R O D I G I**, qui epulis, & vifcerationibus, & gladiatorum muneribus, ludorum, venationumque apparatu, pecunias profundunt in eas res, quarum memoriam aut brevem, aut nullam omnino funt reliduri. **L I B E R A L E S** autem, qui fuis facultatibus aut captos a praedonibus redimunt, aut aes alienum fufcipiunt amicorum, aut in filiarum collocacione adjuvant, aut opitulantur vel in re quaerenda, vel augenda. Itaque miror, quid in mentem venerit Theophrafto, in eo libro, quem de divitijs fcripfit: in quo multa praeterea: illud abfufi de. Efit enim multus in laudanda magnificentia, & apparacione popularium munerum: *taliumque fientium, faculatem frucluum divitiarum putat.* Mihi autem ille fruclus liberalitatis, cuius exempla pauca poftui, multo & major videtur, & certior. 9 Quanto Ariftoteles gravius, & vetitius nos reprehendit, qui hac pecuniarum effufiones 10 non admittimus, quae funt ad multitudinem deleniendam, at qui ea ad hofte obfiduntur, fi emerit 11 aqua fextarium mina cogentur, hoc primo incredibilibus videri, tunc utique mirari: fed, cum attenderint 3 vnam neceffitati dare; in his immantibus fclum, confint utique fumibus, nihil nos magno opere miror; cum praefertim nec neceffitati fubveniant, nec dignitas augetur 3 fpaqua illa 12 delentio multitudinis fit 13 ad breve exiguumque tempus; eaque

1. *Indicis capitis arceffat.* Duo autem hominis duri iudicio multos arceffat. & arceffere capitis. hoc minus viderentur qui hinc expulerunt. *id est, contra libros Gellij.*
 2. *Ita humanum efit vel gratia.* Ad diderant alijs gratiam, praeter miffionem quae omnium primam; in quibus vocis efit nec vola nec velle quae.
 3. *Altera arca.* Rejecit has tres voces, ut fubdit ut Languius, cum non inveniffet in uno fcripto. minus recte arca enim fumitur pro parva omnium copia, fape Tullio.
 4. *Praeterea in epiftoia quadam.* Pal. prim. non habet praepofitionem, atque defideratur. Idem paulo poft exhibet. *Quid te malum,* inquit, in illo non ut vulgari, *Quid te malum,* inquit, rationis aut, *Quae te malum,* inquit, ratio moxque pro praeparationem poftulat offerret, praeterea in fpeculo fuit quae utraque efit o, vulgarem an recedit bonitate. certe illud pafus, non efit auctor genuinum, unde etiam, quod extiter ejus loco in ut. Rom. prim. & Palat. fec. efit. utramque fcripturam ad miffionem in contextu, nifi efit con tra bonos mores hae teftimonio auget: admiffi tamen illud fereat fieri quod. Anemque fereat prod difce, hae quoque refertur exemplari Auguftano.
 5. *Ita humanum, etc.* Hae Victorianis & Aldinis abfunt. pefit me de quo efit enim nimis quam fe gidum efit illud, melius efit quod ita con fequitur, quod omnibus 3 iteris reprefentent Palatinam membra, & Aug. Ranz.
 6. *De abfentem.* Gellij adnotat tunc cave fequar de eos qui repofuerunt, ut librum primum contra fene libri omnes de. unde vox qui-

dem huc convenit: notat enim eum qui calculos tribubus diebus, non qui annuos quem d'viforem rectus dixeris. Praeterea autem proprie convivi dominus. huc fortis: in Locatio emendatio mea poffit incutari.
 7. *Sape idoneis hominibus indigentibus, etc.* Locant: duo, id est, homines hand alij fere quam boni. & locupletiores dicebantur: ideo tanquam a ftutum & *itaque efit* hoc praepceptum reprehendit, quafi illis folum efit impertendum, qui reficere poffent. lib. vi. cap. 11. *Sed idoneis indigentibus omnino dicit Cicero probos homines paupertate oppreffos. Graevus.*
 8. *Gladiatorum muneribus.* Palat. prim. *gladiatoris*; quod fere maxime fupra quoque delentio d'viforem d'viforem; in fiquae caufa, jubentibus nifi.
 9. *Quanto Ariftoteles gravius.* Muretus malebat *Arifto*, quod horum nihil invenitur in Ar. ftole.
 10. *Non admittimus.* Fulvius Velinus pntabat deleri poffe a verficiatam particulam, contra mentem auctoris; quae ab illa voce tota pendet; neque aliter arguerent o ejus procedit, ut liquet ex fequentibus.
 11. *Aqua fextarium mina cogentur.* Palat. prim. *mina argenti cogentur*, nec difpliceret.
 12. *Delentio multitudinis.* Fortan melius, *delentio multitudinis*, ut efit in Pal D. F. in Aldinis fex, placebatque etiam Gellij.
 13. *Ad breve exiguumque tempus; eaque a leviffimo paeget 2 in quo, etc.* Securus fum editionem accuratiffimam Petri Victoriani; nifi quod adpofuit illud fit 2 ut placebat Lambino, quod anno-

aque à levissimo quoque: in quo tamen ipso una cum fassetate, memoria quoque moriatur voluptatu. Bene etiam colligit, hęc puera, & mulierculu, & servus, & servorum similiter liberi, esse grata. gravi verò homini, & RA QUAE FIUNT, iudicio certo ponderari: probari posse nullo modo. quoniam intelligo, in nostra civitate, inveterasse jam à bonis temporibus, ut splendor ad litatum ab optimis viris postularetur. ita que & P. Crassus cum cognomine dives, tum copiis, fundus est adilitio maximo munere. Et paullo post L. Crassus cum omnium hominum moderatissimo, Q. Mucio, magnificentissima adilitate fundus est; deinde C. Claudius, Appi filius: 2. multi post, Luculli, Hortensius, Silanus. omnis autem P. Lentulus, me consule, vicit superiores. hunc est Scaurus imitatus. Magnificentissima vero nostri Pompeii numerata secundo consistit: in quibus omnibus quid mihi placeat, vides. VITANDA tamen est suspicio avaritiae. Mamerco, homini ciuissimo, praetermissio adilitatis consulatus repulsam attulit. Quare &, si postulatur à populo, bonis viris si non desiderantibus, at tamen approbantibus, faciendum est, modò pro facultatibus; nos ipsi ut fecimus: &, si quando aliqua res major, atque utilior populari largitione acquiritur: Ovesti nuper prandia in semitis decumae nomine magno honori lucunt. ne Marco quidem Seio vitio datum est: 3. quod in caritate a se modicum populo dedit magna enim se, & inveterata invidia, nec turpi iactura, quando erat adilis, nec maxima liberavit. Sed honori summo nuper nostro Miloni fuit, quod gladiatoribus emtis reip. causa, quae salute nostra continebatur, omnis P. Clodii conatus, furoresque compressit. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est, aut utile. In his autem ipsis mediocritatis regala optima est. L. quidem Philippus Q. filius, magno vir ingenio, in primis que clarus, gloriari solent, se sine nullo munere adeptum esse omnia, quae habentur amplissima. dicebat idem Cotta, Curio. Nobis quoque licet in hoc quodammodo gloriari. Nam pro amplitudine honorum, quos cunctis suffragis adepti sumus nostro quidem anno, quod contigit eorum ne ruini, quos modò nominavi, sane exiguus sumus adilitatis fuit. Atque etiam illi impentia meliores, muri, navalia, portus, aquarum ductus, omniaque quae ad usum reip. pertinent. quae quomodo quod praesens tamquam in manu datur, iucundus est tamen haec in posterum gratiora Theatra, porticus, nova templa, verecundius reprehendo, propter Pompejum: sed doctissimi non probant, ut & hic ipse Panatius, quem multum in his libris secutus sum, non interpretatus: & Phalereus Demetrius, qui Periclem, principem Graeciae vituperat, quod tantam pecuniam in praeterea illa propylaea coniecit. Sed de hoc genere toto, in his libris, quos de repub. scripsi, diligenter est disputatum. Tota igitur ratio talium largitionum, genere, vitiosa est: temporibus, necessaria: & tum ipsa & ad facultates ac commodanda, & mediocritate moderanda est. In illo autem alio genere largiendi, quod à liberalitate proficisci-

tur, non uno modo in disparibus causis affecti esse debemus. Alia causa est ejus, qui calamitate premitur, & ejus, qui res meliores quaerit, nullis suis rebus adversis. Propensior benignitas esse debet in calamitosos, nisi forte erunt digni calamitate. in his tamen, qui se adjuvari volunt, non ut ne affligantur, sed ut altiore gradum adleendant, restricti omnino esse nullo modo debemus: sed in deligendis idoneis iudicium, & diligentiam adhibere. nam praeterea Ennius:

Benefacta mala locata, malefacta arbitror.

Quod autem tributum est bono viro & grato, in eo cum ex ipso fructus est, tum etiam ex ceteris. temeritate enim remota, 5. gratissima est liberalitas: eoque eam studiosius plerique laudant; quod summa civis que bonitas, commune periculum est omnium. Danda igitur opera est, ut his beneficiis quam plurimos afficiamus, quorum memoria liberis posterisque prodatur, ut iis ingratis esse non liceat. omnes enim ut memorem beneficii oderunt: eamque injuriam: & in deterrenda liberalitate sibi etiam fieri, eumque, qui faciat, communem hostem tenuerunt putant. Atque haec benignitas etiam reip. utilis est, redimi e servitate ea prois, lo cupietari tenuiores: quod quidem vulgò solitum fieri ab ordine nostro in oratione Crassi scripti copiose videmus. Hanc ergo consuetudinem benignitatis, 7. largitioni maxime longe antepono. haec est gravium hominum atque magnorum: 8. illa quasi assentatorum populi, multitudine levitatem voluptate quasi titillantium. Conveniet autem cum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum, in omnique re contrahenda, vendendo, emendo, conducendo, locando, & vicinibus & confinis, æquum, & facilem; multa multis de jure suo cedentem: à libris verò, quantum liceat, & nescio an paulo plus etiam quam liceat, abhorrentem. Est enim non modò liberale, PAULUM nonnumquam de suo jure deccedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem est ratio rei familiaris, quam quidem dilabi linere, flagitiosum est: sed ita, ut illiberalitatis, avaritiaeque absit suspicio. Possit enim liberalitate uti, non sponte in se patrimonio nititurum is est pecuniae fructus maximus. Recte etiam a Theophrasto est laudata hospitalitas. est enim (ut mihi quidem videtur) valde decorum, patere donos hominum: illud iustitiam illud iustitiam hospitibus: idque etiam reip. est ornamentum, homines externos hoc liberalitatis genere in urbe nostra non egerere. Est autem etiam vehementer utile iis, qui honeste posse multam voluat, per hospites apud externos populos valere opibus, & gratia. Theophrastus quidem scribit, Cimone Athenis etiam in suos curiales Laciadas hospitalem fuisse. ita enim instituisse, & villicis imperavisse, ut omnia praeberentur; quicumque Laciades in villam suam devertisset. Quae autem opera, non largitione, beneficia dantur, haec tum in universam temp. tum in singulos civis conferuntur. nam in jure cavere, consilio juvare, atque hoc scientiae genere pro-

annotasset Golielmus haberi etiam in veteribus suis F. & D. neque aliter sanè editio princeps. nam sequentes, ad hunc exiguumque tempus daret, eaque à levissimo quoque animo: in quo, &c.

1. Invenit esse jam à bonis. Sic & Langanis & F. D. Golielmus, vulgari non habent illud, in Palat. prim. est, in v. et. an bonis, quod alteri ferè praeposuerim; utique cum idem mox habeat postulatorem.

2. Multa post, Luculli. Exprosi scripturam Palatinorum confirmatam veteribus Langi libris vulg. Lucullus.

3. Quod in caritate est. Vulgari ferè caritate avaritia esse, sed vox ea media non apparet in Palat. D. F. imò ne in ed. one quidem Romana prima quare & jure exclusit suis Victorius, sed deinde iterum irreptis, culpa eorum quibus nihil satis appetum est, nisi & superfluis circumvallat vocibus.

4. In his libris scriptur. Palatinus refugit particulam in; & non reamitur, mox scripti non probant pro vulgari interpretant, volentibus edd. primis & illi. nostris.

5. Gratissima est liberalitas. Vix mihi eripi potest, pejorem esse scripturam codicis Palatini prim. gratissima, examinent eam modo or. o-

tores, conferantque cum eis quae habet Tullius capital. hujus medio.

6. In deterrenda liberalitate. Elegans figura. Palatinus tamen prim. deterrenda, cui quidem non adhaesit; solùm modò indicò ob Aldum Nepotem, qui hujusmodi scripturam extare negat in veteribus libris.

7. Largitioni maxime longe antepono. Manutius negat vocem, ferè reperiri in exemplaribus vetustis, inventamque primùm à Lambino, sed fallitar: representavit enim & Petrus V.ctorius, exactaque discretè in Palatio pr.

8. Illa quasi assentatorum populi. Vox quasi non est in Palat. pr. nisi à manu recentior neque admodum requiritur, imò cum mox repetatur ne requiritur quidem.

9. Viri iustissimi, &c. Sic illi quoque nostri, sine in. Eisdem auctoribus itam etiam re scripti de jure suo cedentem: tanto confidentius, quod ita publicasset V.ctorius; imò & ille qui Romae primum vulgavit libros de Officiis, anno & C C C L X. exine cui consuevit. Vicinibus & confinis dixit pro vicinis ac confinis: quemadmodum alibi passim legimus, matrimonii, servitii, civitatis, loco convivarum, servorem, uxorumque.

esse quam plurimis, vehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaque cum multa praeclara majorum, tum quod optime constituti *partis civis* summo semper in honore sunt cognitio, atque interpretatio: quam quidem ante hanc confusionem temporum in possessione sua principes retinebant. nunc ut honores, ut omnes dignitatis gradus, sic hujus scientiae splendor delectus est, idque eo indignus, quod eo tempore hoc contigit, cum is esset, qui omnibus superiores, quibus honore par esset, scientia facile videretur. Haec igitur opera, gratia multis, & ad beneficia obstringendos homines accommodata. Atque hinc arti finitima est dicendi: gravior facultas, & gratior & ornatio. Quid enim eloquentia praestabilius, vel admiratione audientium, vel spe indigentium, vel eorum, qui defensi sunt, gratia? haec quoque ergo à majoribus nostris est: in toga dignitatis principatus datus. Discreti igitur hominis, & facile laborantis, quodque in patris est moribus, multorum causis, & non gravate, & gratioro defendentis, beneficium & patrociniis late patent. Admonebat me res, ut hoc quoque loco intermissionem eloquentiae, ne dicam interitum, deplorarem: mihi vereretur, ne de me ipso aliquid videretur queri. Sed tamen videmus, quibus extinctis oratoribus, quam in paucis spes, quanto in paucioribus facultates, quam in multis sit audacia. Cum autem omnes non possint, ne multi quidem, aut jam spe illi esse, aut discreti: licet tamè opera prodesse multis, beneficia potentem commodantem iudicibus, & magistratibus, vigilantem pro re alterius, eos ipsos, qui aut consulantur, aut defendunt, rogantem: quod qui faciunt, plurimum gratiae consequuntur, latissimeque eorum manat industria. Jam illud non sunt admonendi (est enim in promptu) ut animadvertant, cum iurare alios velint, ne quos ostendant, saepe enim aut eos laedunt, quos non debent; aut eos, quos non expedit, si imprudenter, negligentia est: si scientes; temeritatis. Utendum etiam est excusatione adversus eos, quos in vitis offendas, quaecumque possis, quare id quod feceris, necesse fuerit nec aliter facere: poteris: certentque operis, & officii erit id, quod violatum est, compensandum. Sed cum in hominibus juvenis aut mors spectetur, aut fortuna soleat: dictum quidem est proclive, itaque vulgo loquuntur, *se in beneficiis collocandos mores hominum, non fortunam sequi* honesta oratio est, sed quis non tandem, qui in opibus, & optimi viri causa non aesteponat, in opera danda, gratiam fortunati, & potentis? à quo enim expectatur, & celeriter remuneratio fore videtur, in eum ferè est voluntas nostra propensior. Sed animadvertendum est diligentius, quae natura rerum sit, nimirum enim in opibus ille si bonus est vir, etiam si referre gratiam non potest habere, certe potest. Commodè autem, quicumque dixit, *PERCUNIAM QUI HABEAT, NON REDDIDISSE* qui reddiderit, non habere: gratiam autem & qui retulerit, habere; & qui habere retulisse. At, qui se locupletis, honoratos, beatos putant, hi ne obligari quidem beneficio volunt. quin etiam *PERFICIAM* se dedisse arbitrantur, cum ipsi, quamvis magnum aliquid acceperint: & què etiam à se aut possidant, aut expectati aliquid suspicantur: patrociniis vero se ulos, & clientis appellari, mortis instar putant. At vero ille tenuis, cum quicquid factum sit, se spectantem, non fortunam putet, non modò illi, qui est meritis, sed etiam illis, à quibus expectat (epet enim multis) gratiam se videri studet. neque verò verbis auget suum mu-

nus, si quo fortè fungitur, sed etiam extenuat. Videndumque illud est, quòd si opulentum, fortunatumque defenderit, in illo uno, aut fortè in liberis eius manet gratia. sin autem inopem, probum tamen & modestum: omnes non in probi humiles (quae magna in populo multitudo est) praesidium sibi paratum vident. Quamobrem *PERFICIAM* apud bonos: quàm apud fortunatos, beneficium collocari puto. Danda omnino opera est, ut omni generi satisfacere possimus. sed si res in contentionem veniet, nimirum Themistocles est auctor adhibendus, qui cum consuleretur, utrum bono viro pauperi, an minus probato diviti filiam collocaret: *Ego verò,* inquit, *malo virum, qui pecunia eget, quam pecuniam, quae viro.* Sed corrupti mores, depravati que sunt admiratione divitiarum: quarum magnitudo quid ad unumquemque nostrum pertinet? illum fortasse adjuvat, qui habet: ne id quidem semper, sed fac juvare: utentior sane sit honestior vero quomodo? Quod si etiam bonus erit vir, ne impediant divitiae, quo minus juvetur, modò ne adjuvet: sique *OMNIBUS* iudicium, non quàm locuples, sed qualis quisque sit. Extremum autem preceptum in beneficiis, operaque danda est, ne quid per injuriam. *FUNDAMENTUM* enim perpetuae commendationis, & famae, est iustitia, sine qua nihil potest esse laudabile. Sed quoniam de eo genere beneficiorum dictum est, quae ad singulos spectant: deinceps de iis, quae ad universos, quaeque ad tempus pertinent, disputandum est. Eorum autem ipsorum partim eiusmodi sunt, ut ad universos civis pertineant, partim singulis ut attingant, quae sunt etiam gratiora danda est opera omnino, si possit, utriusque, nec minus, ut etiam singulis consulatur: sed ita, ut ea res aut profuit, aut certè non oblit reip. C. Graeci frumentaria magno largitio; exhauriebat igitur erarium: modica M. Octavii, & reip. tolerabilis, & plebi necessaria, ergo & civibus & reip. salutaris. In primis autem videndum erit ei, qui reipub. administrabit, ut suum quisque teneat neque de bonis privatorum publice & deminutio fiat. perniciosè enim Philippus in tribunatu, cum legem agrariam ferret, quam tamen antiquari facile passus est, & in eo vehementer se moderatum praebuit: sed cum in agendo multa populariter, tum illud male: *non esse in civitate duo milia hominum, qui rem haberent.* Capitalis oratio, & ad aequationem bonorum pertinens: quae peste quae potest esse major? Hanc enim ob causam maxime, & ut sua tenerentur, reip. civitatisque constituta sunt. Nam etiam duce natura congregabantur homines, tamen spe custodire rerum suarum, urbium praesidia quaerebant. Danda etiam opera est, ne (quod apud maiores nostros saepe fiebat, propter avaritiam tenuitatem, assiduitatemque bellorum) *TARBURUM* sit conferendum: idque ne eveniat, multo ante erit providendum, sin qua necessitas hujus muneris alicui reipub. obvenerit: & (nullo enim quàm nostrae ominari, neque tamen de nostra, sed de omni reipub. discepto) danda erit opera, ut omnes intelligant, (si salvi esse velint) *NECESSITATI* esse parendum: sique etiam omnes, qui reipub. gubernabunt, consulere debebunt, ut *AVARITIA* rerum copia sit, quae sunt necessaria, quarum qualis comparatio fieri soleat, & debeat, non est necesse disputare. est enim in promptu tantum locus attingendus fuit. Caput autem est in omni procuratore negotii, & muneris publici, ut *AVARITIA* pellatur etiam minima suspicio. 7. Utinam, inquit C. Pon-

tius

1. *Intra dignitatem*] Haec aliter Palatinus pr. nec abibat Periti Dandi etiam quod in *re ga dignitate*. publicat. fore. *intra dignitatem*. inquit. *re* enim opponitur *re ga*. tunc autem Manuvius Nepos & Nannius.

2. *Ut animadvertant*] Minorum quae dem esse, sed tamen moneri oportet: eorum est; Palatinus pr. *servare animam advertant*.

3. *Utinam inquit C. Pontius*] Utinam inquit quod modo vocatum hominis hoc quadret: si vel mos varem fuisse; aut potius hinc ipsum pronuntiare apud in ferros. si sic; viderint acutiore; non ea verbis ipsius erui possit genus aliquid carminum.

4. *Deminutio fiat*] Exemplar Palat. pr. *minutio* (syllaba primo ablata).

5. *Ut sua tenerentur*] Palatinus idem tenentur.

6. *Mala enim quàm nostra ominari*] Sic quoque Palatinus uterque, sine illo alii, aut aliena, in vestro à correctoribus; quodque suis quoque adfuisse testatur est & Luingius & Lambinus.

7. *Utinam inquit C. Pontius*] Utinam inquit quod modo vocatum hominis hoc quadret: si vel mos varem fuisse; aut potius hinc ipsum pronuntiare apud in ferros. si sic; viderint acutiore; non ea verbis ipsius erui possit genus aliquid carminum.

1. Tard.

tin, Samnis, ad illa tempora me fortuna servasset, & tum esse natus, quando Romani dona accipere cepissent; non essem passus diutius eos uterere. Nā illi multa tæcna expectanda fuerunt. modo enim hoc malum in hanc rempub. invasit, si agfacile pator tum potius Pontium fuisse, siquidem in illo tantum fuit roboris. Nondum centum, & decem anni sunt, cum de pecuniis repetundis à L. Pisone lata est lex, nulla antea cum fuisset. At verò postea tot leges, & proximæ quæque duriores: tot rei tot damnati, tantum Italianum bellum propter iudiciorum metum excitatum: tanta, sublati legibus, & iudiciis, expilatio, direptioque sociorum ut **IMBECILLITATE** aliorum, non nostra virtute valeamus, Laudat Africanum Panæus, quod fuerit abstinentia. Quid ni laudet? sed in illo alia majora. laus abstinentiæ, non hominis est solum, sed etiam *temporum* illorum. Omni Macedonum gaza, quæ fuit maxima, potius est Paulus: tantum in ararium pecuniæ inexit, ut unius imperatoris præda sinem attulerit *tributorum*. at hic 2 nihil domum suam intulit, præter memoriam nominis sempiternam. Inuitatus patrem Africanus, nihil locupletior, Karthagine everfa. Quid? qui ejus collega in censura fuit L. Mummius, numquid copiosior, cum copiosissimam urbem funditus sustulisset? Italiam ornata, quam domum suam, maluit, quamquam Italia ornata, domus ipsa mihi videtur ornatio. **NULUM** igitur vitium tetius, (ut eò, unde egressus est, ferat se oratio) quam avaritia, præsertim in principibus, & tempus gubernantibus, habere enim questum rempub. non modò turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium. Itaque quod Apollo Pythius oraculo edidit, *Spartam nulla re alia, nisi avaritia perituram*, id videtur non solum Lacedæmoniis, sed & omnibus opulentis populis prædixisse. Nulla autem re conciliari facilis benignitas multitudinis possunt, qui reipub. præsumunt, quam abstinentia & continentia. Qui verò 4 se populares volunt, ob eamque causam aut agrariam rem tentant, ut possessores suis sedibus pellantur: aut pecunias creditas debitoribus condonandas perant, illabefactant fundamenta reipublicæ; concordiam primùm, quæ esse non potest, cum aliis adimuntur, aliis condonantur pecuniæ: deinde æquitatem quæ tollitur omnibus, si habere suum cuique non licet. id enim est proprium (ut supra dixi) civitatis, atque urbis, ut sit libera, & non sollicita suæ rei cuiusque custodia. Atque in hac pernicie reip. ne illam quidem consequuntur, quam putant, gratiam, nam peris ars ereptus est, est inimicus cui data, etiam dissimulat se accipere voluisse: & maxime in pecuniis creditis occultat suum gaudium, ne videatur non fuisse solvendo. At verò ille, qui accipit injuriam, & meminit, & præ se fert dolorem suum: nec, si plures sunt illi, quibus improbedatum est, quàm, illi, quibus injuste ademptum est, idcirco plus etiam valent. Non enim numero hæc judicantur, sed pondere **QUAM** autem habet æquitatem, ut agrum multis annis, aut etiam sæculis ante possessum, qui nullum habuit, habeat: qui autem habuit, amittat. Ac propter hoc injuriæ genus Lacedæmonii Lysandrum Ephorum expulerunt: Agin regem (5 quod numquam antea apud eos acciderat) *neaverunt*: ex eoque tempore tantæ discordiæ

dix secuta sunt, ut & tyranni existerent, & optimates exterminarentur: & præclarissime constituta reip. dilaberetur. nec vero solum ipsa cecidit, sed etiam reliquam Græciam evertit contagionibus malorum, quæ à Lacedæmonis profecta manarunt latius. Quid? nostros Gracchos, Ti. Gracchi, summi viri, filios, Africanus nepotes, nonne agraria contentiones perdiderunt? At verò Aratus Sicyonem jure laudatur, qui cum ejus civitas quinquaginta annos à tyrannis teneretur, profectus Argis Sicyonem, clandestino introitu urbe est potitus. Cumque tyrannum Nicoclem improvidè opprellisset, sexcentos exules, qui fuerant ejus civitatis locupletissimi, restituit, remque pub. adventu suo liberavit. Sed cum magnam animam verteret in bonis, & possessionibus difficultate, quod & eos, quos ipse restituerat, quorum bona alii possederant, egere iniquissimum vitrabatur, & **QUINQUAGINTA** annorum possessiones movere non nimis æquum putabat, propterea quod tam longo spatio multa hereditatibus, multa emtionibus, multa dotibus tenebantur sine injuria, judicavit, neque illis adimi, neque his non satisficere, quorum illa fuerant, oportere. Cum igitur statuisset, opus esse ad eam rem constituendam pecunia, Alexandriam se profectus velle dixit, remque integram ad reditum suum jussit esse: celeriter ad Ptolemæum, suum hospitem venit, qui tum regnabat alter post Alexandriam conditam: cui cum exposuisset, patriam se liberare velle causamque docuisset: à rege opulento vir summus facile impetravit, ut grandi pecunia adjuvaretur. Quam cum Sicyonem attulisset, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognovit & eorum, qui aliena tenebant, & eorum, qui sua amiserant: perfecitque æstimandis possessionibus, ut persuaderet aliis, ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent: aliis, ut commodius putarent, numerari sibi 6 quod tanti esset, quàm suum recte petere. Ita perfectum est, ut omnes concordia constituta sine querela discederent. O vitium magnum, dignumque qui in nostra reipub. natus esset! Sic par est egere cum civibus non (ut bis jam vidimus) hastam in foro ponere, & bona civium voci subicere præconis. At ille Græcus (id quod fuit sapientis, & præstantis viri) **OMNIBUS** consurandum putavit: eaque summæ ratio, & sapientia boni civis commoda 8 civium non divellere, atque omnem æquitatem eadem continere. 9 Habitant gratis in alieno. Quid ista? Isti, cum ego cunctis adificari, avaræ, impendam, tu, me invito, fruare meo? Quid est aliud, aliis tua eripere, aliis dare aliena? Tabula verò *non* quid habent argumenti, nisi ut eam meca pecunia fundam: eum tu habes: ego non habeam pecuniam? Quamobrem ne sit æ alienum, quod reipub. noceat, providendum est: quod multis rationibus cavere potest: non si fuerit, ut locupletes suum perdant, debitoribus lucentur alienum. **NICENIM** ulla res vehementius temp. continet, quàm fides: quæ esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. Numquam vehementius actum est, quàm me consule, ne solveretur, armis, & castris tentata res est ab omni genere hominum, & ordine: ro quibus sic restitit, ut hoc tantum malum de rep. tolleretur. numquam nec majus æs alienum

1. *Tantum in ararium pecuniæ inexit.* Palatinæ membrae ætantam portionem malim.
2. *Nihil domum suam intulit.* Sic plerique Aldini & Pal. sec. D. atque F. etiam Pal. pe. quint. tamen habet, *nihil domum suam præter memoriam nominis sempiternam intulit.*
3. *In principibus & temp. gubernantibus.* Copula non comparat in Pal. pe. & verò tantum abest eam desiderem, ut facile pateret adhuc suscipi sequentia temp. gubernantibus.
4. *Se populares esse volunt.* Sic Pall. F. D. editionesque primæ, imò & Victorina. alii populares esse volunt.
5. *Quod nunquam antea apud eos acciderat.* Poterant abesse voces tres posteriores. Sic & mox videri queant interpretis potius quàm Tulli illa, quæ à Lacedæmonis profectus manarunt latius.
6. *Quod tantum esset.* Palatin. quæ tantum esset, quod mihi non ita videtur ineptum, quin facile præponerem vulgato, si haberem aditipulatorem

adhuc alium aliumque codicem vero statim edecumatur.

7. *Summa ratio & sapientia.* Illud & sapientia, non visitor in Palatino prim. neque requiritur, qui ferè etiam quæ præcedunt, id quod fuit sapientia & præstantis viri, haberem omnia pro glossatoris interpretatione.

8. *Civium non divellere.* Edidit olim rivum destrudere non divellere, sed contra scripturam Palatinam etiam codicum, item F. ne dicam & Langianorum.

9. *Habitant gratis in alieno.* Lecti onem istam primus eruit è mss. suis Turnebus, reperitque in F. Gulielmii: exhat quoque in Pall. non. *Habitant primæ.*

10. *Quibus sic restitit ne hoc tantum malum.* V. Crotii ed. ut totum hæc Palat. pr. quibus restitit, ut non hoc malum, sed quibus ita restitit, ut hoc tantum, &c.

nam fuit: nec melius, nec facilius dissolutum est. fraudandam enim spe sublata, et solvendi necessitas consecuta est. At vero hic nunc victor, tum quidem victus. quæ cogitatur, ea perficit, cum ejus jam nihil interesset, tanta in eo peccandi libido fuit, ut hoc ipsum eum delectaret, peccare, etiam si causa non esset. Ab hoc igitur genere largitionis, ut aliis detur, aliis auferatur, abierunt illi, qui temp. tuequebantur: in primisque operam dabunt, ut *tyris*, & iudiciorum equitate suam qui teneat: & neque tenuiores & propter humilitatem circumveniantur, neque locupletibus ad sua & veltenenda, vel recuperanda obstitit: præterea quibuscumque rebus vel belli, vel domi poterunt temp. augeant imperio, agris, vestigalibus. Hæc magnum hominum sunt: hæc apud majores nostros fœderata: hæc genera officiorum qui persequantur, cum summa utilitate recip. magnam ipsi adipiscuntur & gratiam, & gloriam. In his autem utilitatem præcipis Antipater Tyrius, Stoicus qui Athenis nuper est mortuus, & duo præterea censet esse à Panætio, validitudinis curationem, & pecuniam, quas res à summo philosopho præteritas arbitror, quod essent faciles: sunt certe utiles. Sed validitudo tu sentitur notitia sui corporis: & observatio, quæ res ut prodesse soleant, aut obesse: & continentia in victa omni atq; cultu, corporis tuendi causa; & prætermittendis voluptatibus, postremò arte eorum, quorum ad scientiam hæc pertinent. Res autem familiaris quaeri debet iis rebus, à quibus abest turpitudine: conservari autem diligentia, & parsimonia: iisdem etiam rebus augeri. has res commo-

dissime Xenophon Socraticus persecutus est in eo libro, qui *Oeconomicus* inscribitur: quem nos ista fere ætate cum essemus, quæ es tu nunc & Græco in Latinum convertimus. Sed utilitatum comparatio, quoniam hic locus erat quartus à Panætio prætermittimus, sæpe est necessaria. Nam & corporis commoda cum externis, & externa cum corporis, & ipsa inter se corporis, & externa cum externis comparari solent. Cum externis corporis, hoc modo comparantur: *Vires* ut malis, quàm dives esse. Cum corporis, externa, hoc modo: *Dives* esse potius, quàm maximis corporis viribus. Ipsa inter se corporis sic: ut *Bona* validitudo voluptati anteponatur, vires celeritati. Externorum autem, ut *Locusta* divitiis, vestigalia urbana rusticis, & Ex quo genere comparationis illud est Catonis sensus: à quo cum quaereretur, quid maximè in re familiaris expediret, respondit, *Bene pascere*. Quid secundum? *Satis bene pascere*. Quid tertium? *Male pascere*. Quid quartum? *Arare*. Et, cum ille, qui quaererat, dixisset, Quid tenerari? Tum Cato, *Quid hominem*, inquit, *occidere*? Ex quò, & multis aliis, intelligi debet, utilitatum comparationes fieri solere, recteque hoc adjunctum esse quartum exquirendorum officiorum genus. Sed toto hoc de genere, de quaerenda, de collocanda pecunia, etiam de utenda, commodius à quibusdam optimis viris ad medium Janum sedentibus, quàm ab illis philosophis ulla in schola disputatur. Sunt tamen ea cognoscenda, pertinent enim ad utilitatem, de qua hoc libro disputatum est. Reliqua deinceps persequemur.

1. *Subradi necessitas*. Pal. pr. *vendendi*, quod agros respicit & possessionis oblationem.

2. *At vero hic nunc victor, tum quidem victus*. Est à libris sanctæ antiquitatis & quos consulerit Turnebus, neque aliter F. D. Pal. aliter edd. *atque victor tum quidem victus*, contra verum.

3. *Quæ cogitatur, ea perficit*. Pal. *dem amplius, ne cicio an & merito quæ cogitatur cum ipso iustitiam non peccatam esse jam nihil inoffensivum*.

4. *Propter humilitatem*. Volgati *imbecillitatem*, sed alterum exstat in Pal. & omnibus Langii Gualtemiiq; mss. quod & invenit in sex foveat Aldus Nepos; etiam si præterat *imbecillitatem*.

5. *Veltenenda*. Palatinus primus vel *utenda*.

6. *Duo præterea censet esse à Panætio, validitudinis curationem, & pecuniam*. Hæc fuit Victorii lectio, pro qua aliter substituere, duo præcipis censet esse à Panætio *amplius, validitudo, inventis* & Palatinis & F. D. Gualtemianis, imò & eorum pro Roma.

7. *Bene pascere, satis bene pascere*. Sic rursus Victoriana, cui accedunt mss. Aldi & Raliquor Aldi. vulgati exinde, *observatio* *ut cum rem non qua-*

8. *Ex quo genere comparationis*. Dicitio ultima non est in Pal. prim. & nescio an non possit abesse.

9. *Quid tertium? male pascere*. Quid sentiendum sit de omnibus clamor exarat & cod. cibus aliorum indicio est, vel iste locus. Victorius enim, item Turnebus lib. vi. Advers. c. 20. ut & Langius, nec non Aldus Nepos ac Lambinus, Suffridus præterea & Gifanius, jactant heic suam *vestire*, aut *vires*; sed sine omni venere & gratia. *male pascere* repositum oportuit; quod diserte existit in Palatino nostro primo: meminisse prius Columella libro vi. de re rustica, ipsa præfatione; his verbis: *Ceterum de tam sapiente viro pigri dicere, quod cum quidam acriter memorant, quid nam quaerant: eundem tertium in agriculturae quæstusum esset, afferre affectu qui vel male pascere, &c.* Nimirum quod homines non adsequerentur, quid esset *male pascere*, id Ciceronis laudo omnino eradicanunt: ac vult Cato, tantum esse utilitatis, in pecore, ut quamvis malignissimè curetur, superet tamen fructus omnes arationis, reliquæque adeo agriculturæ Pal. sec. totum istud membrum omisit; deceptos repetitione vocis postremæ, quo ipso confirmatur magis istas Palatini primi.

M. TULLII CICERONIS

DE

OFFICIIS,

LIBER TERTIVS.

URIVM Scipionem, Marce filii, enim, qui primus Africanus appellatus est, dicere solitum scripsit Cato, qui fuit ferè ejus æqualis, Numquam se minus otiosum esse, quam cum otiosus: nec minus solum, quam cum solus esset. Magnifica verò vox, & magno viro, ac sapiente digna: quæ de clarat, illum & in otio de negotiis cogitare, & in solitudine secum loqui solitum: ut neque cessaret umquam, & inter-

dum colloquio alterius non egeret. Itaque dux res, quæ languorem afferant ceteris, illum acuebant, otium, & solitudo. Vellem nobis hoc idem verè dicere liceret: sed si minus imitatione tantam ingenii præstantiam consequi possimus, voluntate certè proximè accedimus: nam & à repub. forensibusque negotiis, armis impiis, vique prohibiti, otium persequimur: & ob eam causam, urbe relicta, rura peragrantes, sæpe soli sumus. Sed nec otium hoc cum Africanis otio, nec hæc solitudo cum illa comparanda est,

Oooo

R. *Uta peregrinatio*. Nihil mutandum cum Langio ejusque a. *lecta* *hambino*, nam sic fere de Tiberio, Tacitus libro 3.

Annal. *lecta* de *lecta* *Compania* *scm* *maximi* *peragratum*, Gualtem. *minis*.

L. 36